

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

УДК 343.98

М. О. Сергатий

кандидат юридичних наук, доцент

Д. Р. Тивоненко

аспірант
Класичний приватний університет

ОСНОВНІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

У статті досліджено основні способи вчинення злочинів проти виборчих прав громадян, що є одним з елементів криміналістичної характеристики цього виду злочинів. Інформація щодо способів вчинення злочинів, а також щодо механізму прояву цих способів під час проведення передвиборної агітації та виборів, сприяє визначенню шляхів розкриття та розслідування цих злочинів.

Ключові слова: злочини проти виборчих прав, спосіб вчинення злочину, перешкоджання, підкуп, підробка виборчих документів.

I. Вступ

Загальновідомо, що спосіб вчинення злочину є центральним елементом криміналістичної характеристики злочину. Як відмічали деякі вчені, розробка методики розслідування будь-якого злочину йде "від способів вчинення злочинів до способів їх розкриття" [1, с. 59]. Дослідження способів має велике значення для розробки й удосконалення тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій, застосування при цьому відповідних технічних засобів і розробки на цій основі методичних рекомендацій з розкриття та розслідування злочинів. Останнє включає в себе напрями розкриття вчинених конкретних злочинів, розшук злочинців, а також криміналістичне попередження злочинів.

Вищезазначене повною мірою стосується і злочинів проти виборчих прав громадян, які останніми роками мають тенденцію до зростання, а їх латентний характер зумовлює актуальність дослідження проблем їх своєчасного виявлення та ефективного розслідування.

II. Постановка завдання

На підставі загальних теоретичних положень вчення про способи вчинення злочинів, метою статті є вивчення основних способів вчинення злочинів проти виборчих прав громадян. Враховуючи те, що спосіб вчинення злочинів проти виборчих прав громадян є одним з основних елементів криміналістичної характеристики останніх, який дає змогу визначити шляхи подальшого розкриття та розслідування цих злочинів,

а відтак, вивчення способів вчинення злочинів цієї категорії потребує детальної уваги.

III. Результати

Розглядаючи спосіб вчинення злочинів, необхідно відмітити, що з 30-х рр. ХХ ст. він постійно перебуває в центрі уваги криміналістів. З цього періоду розвитку вітчизняної криміналістики, необхідність його дослідження практично ніколи не викликала сумнівів [2, с. 189].

Так, М. І. Єнікеєв зазначає, що спосіб вчинення злочину – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички і ставлення до різних проявів дійсності [3, с. 105].

Слід також погодитися з О. В. Кубаревою, яка зазначає, що застосування способу злочину в криміналістиці та кримінальному процесі набагато ширше ніж у кримінальному праві, оскільки він служить не лише предметом, а й засобом дослідження [4, с. 36].

Для криміналістики інтерес становить не результат злочинних дій, а власне механізм, сукупність операцій, станів, процесів, що визначають якусь дію, явище. Практичне значення узагальнених даних про механізми та способи вчинення злочинів виражається в тому, що орієнтуючись на загальні моделі типових механізмів та їх ситуаційні особливості формуються уявні моделі механізмів досліджуваної дії, визначаються місця та об'єкти, на яких збереглися сліди злочинця та злочину, висуваються відповідні версії,

приймаються та реалізуються тактичні рішення [5, с. 58].

Як вірно зазначає М. В. Салтевський, головним змістом виявлення способу вчинення злочину є встановлення слідів змін та їх зв'язку з подією злочину [6, с. 428–429].

Спосіб вчинення злочинів, що порушують виборчі права громадян, на нашу думку, яка збігається з позицією О. В. Кубаревої, містить три складових, кожна з яких може бути розглянута як самостійна закінчена діяльність: підготовка до вчинення злочину, вчинення злочину, що порушує виборчі права громадян, діяльність щодо приховування слідів вчиненого злочину [4, с. 38].

Способи вчинення злочинів проти виборчих прав громадян зумовлено передусім появою нових ознак раніше невідомих схем та механізмів незаконних втручань у виборчий процес. З підвищенням значення конституційного законодавства в сфері виборчого права поряд з традиційними способами вчинення цієї групи злочинів, у характері злочинних посягань відбулися кардинальні зміни.

За кримінально-правовими ознаками злочини проти виборчих прав полягають у:

- 1) перешкодженні здійсненню виборчого права шляхом обману, примушування, застосування насильства, знищення, викрадення чи пошкодження майна, погрози застосування насильства чи знищення або пошкодження майна або іншим способом;
- 2) поданні до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців, внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців;
- 3) незаконному використанні виборчого бюлетеня, голосуванні виборцем, більше ніж один раз
- 4) незаконному знищенні та пошкодженні виборчої документації поза встановленим законом строком після проведення виборів;
- 5) порушенні таємниці голосування;
- 6) порушенні порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку);
- 7) підкупі виборця.

Кожне з вищевказаних діянь характерне для відповідної стадії виборчого процесу, отже підлягає ретельному дослідженню. Розглянемо основні з них.

Перешкодженню здійсненню виборчого права, як протидія передбачає активний вплив на волю особи, створення всіляких перепон з метою примусити її відмовитись приймати участь у виборах або від проведення передвиборної агітації чи змінити

зміст свого волевиявлення. Це перешкодження може проявлятися у позбавленні виборця можливості бути включеним до списку виборців, примушуванні виборця поставити підпис у підписному листі на підтримку певного кандидата, у відмові в реєстрації в якості кандидата в депутати, примушуванні кандидата зняти свою кандидатуру з балотування, недопущенні на виборчу дільницю офіційного спостерігача, у позбавленні виборчої комісії приміщення тощо [7, с. 88].

Кримінально-правова характеристика перешкодження передбачає певні способи вчинення цього злочину, такі як: а) обман; б) застосування або погроза застосування насильства; в) примушування вчинити певні дії; г) знищення, викрадення чи пошкодження майна; д) погроза вчинення таких дій. Існують й інші способи перешкодити реалізації виборчого права громадянами, до яких злочинці прибігають рідше ніж до вище перерахованих. Це може бути, наприклад, є) шантаж (погроза розголосити певні відомості, розголошення яких потерпілий не бажає); ж) погроза звільнити з роботи у разі невиконання вимог винного. Перепони роботі виборчої комісії можуть створюватись у вигляді ненадання належних приміщень для їх роботи, відключенням електроенергії, опалення тощо. Перепони діяльності інших учасників виборчого процесу можуть створюватись шляхом відмови у реєстрації уповноважених осіб кандидатів, партій (блоків), їх представників, у відмові надання певної інформації, відмові в наданні приміщення для проведення зустрічі з виборцями тощо [8, с. 176].

Окремі кандидати вдаються до так званого “матеріального заохочення”, іншими словами йдеться про підкуп виборців. Так, у ч. 6 ст. 64 Закону України “Про вибори Президента України” зазначено, що “надання виборцям грошей чи безоплатно на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата або згадуванням його імені, вважається підкупом виборців” [9].

Загальний механізм підкупу (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем для себе чи третьою особою неправомірної вигоди) передбачає передачу особі грошей, інших цінностей, наданні їй будь-яких переваг, пільг майнового характеру або обіцянки майнових вигод чи позбавлення майнових витрат як винагороди за зміну свого волевиявлення в участі у виборах або за відмову від такої участі.

В одних випадках ті, хто має намір здійснити підкуп виборців підшуковують людину, яка знає багато жителів певної місцевості та

якій довіряють. І ця людина безпосередньо агітує жителів для голосування за певного кандидата за винагороду. В інших випадках спостерігаються факти так званих “каруселей”, які полягають у скуповуванні у виборців незаповнених виборчих бюлетенів і передачі їм для голосування бюлетенів із зробленою позначкою на користь певного кандидата [4, с. 42].

Деякі злочинці вдаються до так званого контролю за волевиявленням виборців під час голосування, що знаходить своє відображення у порушенні таємниці голосування, одного із основних принципів виборчого права. Така фіксація волевиявлення виборця робиться з метою примусити його проголосувати певним чином або “покарати” його за неправильне голосування, і здатна перешкодити вільному волевиявленню громадян на виборах, вплинути на вибір виборців при голосуванні, а отже, призвести до викривлення результатів виборів. Злочинні дії подібного характеру мають місце у двох випадках: 1) коли виборець почав виявляти свою волю на виборах шляхом внесення відповідної позначки у виборчий бюлетень; 2) після такого волевиявлення.

Це можуть бути: а) прохання або висування вимоги до виборців показувати заповнені бюлетені перед опусканням їх до виборчих скриньок; б) домагання повідомити про те, за якого конкретного кандидата, партію чи виборчий блок партій виборець віддав свій голос; в) незабезпечення достатньої кількості кабін або кімнат для таємного голосування, що суттєво ускладнює або робить неможливим забезпечення таємниці голосування; г) створення перешкод для таємного голосування в кабінах чи кімнатах для таємного голосування; д) перебування у таких приміщеннях сторонніх осіб; є) видача виборцям помічених бюлетенів для голосування, що дає змогу встановити, хто з виборців який бюлетень заповнював.

У багатьох випадках ці дії полягають у присутності сторонніх зацікавлених осіб при заповненні виборчого бюлетеня, які вказують виборцю напроти якого кандидата слід поставити позначку.

Щоб проконтролювати необхідне для зацікавлених осіб волевиявлення виборців, в кабінах для голосування може бути встановлена, наприклад, спеціальна техніка. І якщо виборець віддав свій голос не за ту партію або кандидата, до нього можуть бути застосовані заходи фізичного або психічного впливу у вигляді нанесення тілесних пошкоджень, виконання погроз тощо. В інших випадках виборці під час голосування ставлять позначку у бюлетені на користь потрібного кандидата, після чого цей факт засвідчують фотографуванням бюлетеня. Це ро-

биться для того, щоб замовник пересвідчився у виконанні замовленої послуги.

Спеціальної уваги потребують способи підроблення та використання підробленої виборчої документації. Такі злочинні дії є найдієвішими, що викривляють волевиявлення виборців.

Підробка виборчих документів переважно має комплексний характер. Так, виготовляється виборчий документ у протизаконний спосіб, потім до нього заносять неправдиві відомості та здійснюється його інша підробка у вигляді проставлення печатки виборчої комісії. Після чого здійснюється його використання. При будь-якому підробленні здійснюється вплив на матеріальні речі, який завжди робиться за допомогою засобів вчинення злочину. Це можуть бути “звичайні” засоби та спеціально прилаштовані для вчинення конкретного різновиду підроблення. При підробці виборчої документації злочинці в основному вдаються до часткового підроблення, зміст якого полягає у підчищенні, виправленні, дописці, підробленні підписів, печаток та штампів. Будь-яку таку зміну, внесenu в документ, злочинець прагне зробити непомітною і маскувати під загальний фон.

Вирізняють дві форми підроблення – виготовлення та перероблення. Але, незалежно від форми, всі підроблення вчинюють заради того, щоб сторонні особи сприймали підроблену річ за справжню.

За особливостями зовнішньої сторони вчинення необхідно розрізняти матеріальне та інтелектуальне підроблення. При матеріальному підробленні вплив здійснюється на саму форму речі, що підроблюється. Як то підроблюється підпис, печатка у документі тощо. Особливістю цього виду підроблення є те, що при його здійсненні залишаються матеріальні сліди злочину. При інтелектуальному підробленні, на відміну від матеріального, зовнішня форма предмета підроблення не порушується. Із зовнішньої сторони така підробка нічим не відрізняється від справжньої речі, має усі її зовнішні ознаки, але неправдива за внутрішнім змістом. Вказаний поділ підроблення прямо не зафіксований у законодавстві, але простежується при зіставленні ознак складів злочинів, що вчиняються у спосіб підроблення.

Беручи до уваги особливості предмета підроблення необхідно вирізняти опосередковане та дубльоване підроблення. При опосередкованому підробленні предметом виступають речі, матеріальність яких відносна (комп'ютерна інформація, електронний документ). Зазначені предмети можливо підробити лише шляхом впливу на носії інформації або електронного документа. За таких обставин визнання за предметом під-

роблення речей матеріального світу є умовним, але припустимим.

Сутність дубльованого підроблення зводиться до того, що видозміненню піддається вже підроблена річ. Такі підроблення залишаються бути злочинними. Адже навіть за умови заміни предмета суспільних відносин на предмет підроблення, такі відносини продовжують існувати. І, з огляду на це, продовжують бути об'єктом злочинних посягань.

Підроблення спрямоване на створення нової речі – аналога справжньої або видозмінення справжньої з метою надати їй нових ознак, характеристик або якостей за допомогою предметів матеріального світу.

Підробка протоколів дільничних виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, а також протоколів територіальних виборчих комісій про підсумки голосування у межах округу, становить особливу небезпеку, оскільки так звані "підсумкові документи" кладуть в основу результатів виборів.

Невірний підрахунок голосів передбачає порушення встановленого законом порядку підрахунку голосів наприклад, непогашення невикористаних бюлетенів, неправильне встановлення загальної кількості виборців на виборчій дільниці, безпідставне визнання дійсного виборчого бюлетеня недійсним, або умисне зменшення або збільшення фактично поданих голосів "за" чи "проти" кандидата, партію (блок), неправильне встановлення виборців, які не підтримали жодного кандидата, партії (блоку).

Цей спосіб полягає у значному викривленні волевиявлення виборців з однієї сторони та зміненні кількості голосів, поданих за певного кандидата, або партію з іншої. Підробка зазначених протоколів відбувається як безпосередньо на виборчих дільницях, у приміщеннях територіальних виборчих комісій, так і – у спеціально визначених місцями владою місцях (районні центри зайнятості, міські ради, школи).

До основних механізмів створення фальшивих виборчих протоколів відносять:

- 1) підписання членами комісій бланків протоколів про підрахунок голосів та підсумки голосування до моменту підрахунку голосів та встановлення результатів голосування. Після підрахунку голосів злочинцями вносились до таких протоколів потрібні дані. Такі дії розцінюють як інтелектуальне підроблення, адже зовнішня форма протоколу ніяк не порушується.
- 2) знищення справжніх протоколів та виготовлення підроблених, в яких підроблювали підписи членів виборчих комісій, які відмовились підписати підроблений протокол або до яких злочинці не звернулись з такою пропозицією з певних причин.

- 3) комбіновані варіанти, що поєднують як інтелектуальну, так і матеріальну підробку.

Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що перед правоохоронними органами стоїть важливе і вкрай відповідалне завдання – своєчасно виявити ознаки вчинення злочинів проти виборчих прав громадян і ефективно завадити доведенню їх до кінця, вжити заходи щодо їх профілактики або розслідування та притягнення винних до кримінальної відповідальності за відповідною статтею КК України.

IV. Висновки

Розглянуто основні способи вчинення злочинів проти виборчих прав, серед яких виокремлено: перешкоджання здійсненню виборчого права, підкуп виборців, порушення таємниці голосування та підроблення виборчої документації. Передбачено механізми прояву цих способів під час проведення передвиборної агітації та виборів. Спосіб є основним елементом криміналістичної характеристики злочинів проти виборчих прав, оскільки знання про конкретний спосіб допомагають одержати інформацію про інші криміналістично значущі ознаки таких злочинів. Обрання способу вчинення цих злочинів залежить від етапу проведення виборів, особливостей використання конкретного виборчого документа тощо.

Список використаної літератури

1. Колесниченко А. Н. К вопросу о понятии способа совершения преступления в криминалистике / А. Н. Колесниченко, А. С. Савченко // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы : сб. – Душанбе, 1962. – С. 59–63.
2. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений : [учеб. пособ.] / А. В. Шмонин. – Москва : ЗАО Юстицинформ, 2006. – 464 с.
3. Еникеев М. И. Юридическая психология : учеб. для вузов / М. И. Еникеев. – Москва : НОРМА-ИНФРА, 2001. – 517 с.
4. Кубарєва О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з реалізацією виборчого права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Кубарєва. – Київ, 2010 – 211 с.
5. Криминалістика : [учебник] / под ред. В. А. Образцова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Москва : Юрист, 2002. – 735 с.
6. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : [підручник] / М. В. Салтєвський. – Київ : Кондор, 2008 – 588 с.
7. Готін О. М. Про деякі чинники невідомості кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян / О. М. Готін // Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ,

- 13–15 листоп. 2002 р. – Київ : Нора-друк, 2003. – С. 98–101.
8. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова ха-

- рактеристика : [монографія] / П. П. Андрушко. – Київ : КНТ, 2007. – 328 с.
9. Закон України “Про вибори Президента України” від 05.03.1999 р. № 474-XIV.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2015.

Сергатый Н. А., Тивоненко Д. Р. Основные способы совершения преступлений против избирательных прав граждан

В статье исследованы основные способы совершения преступлений против избирательных прав граждан, что является одним из элементов криминалистической характеристики данного вида преступлений. Информация о способах совершения преступлений, а также об их механизме во время проведения предвыборной агитации и выборов, способствует определению путей раскрытия и расследования этих преступлений.

Ключевые слова: преступления против избирательных прав, способ совершения преступления, воспрепятствование, подкуп, подделка избирательных документов.

Sergaty N., Tivonenko D. The Main Ways of Committing Crimes Against the Electoral Rights of Citizens

The article examines the main ways of committing crimes against the electoral rights of citizens, which is one of the elements of criminological characteristics of this type of crime. Information about the modus operandi, as well as their mechanism during the election campaign and elections, helps to identify ways of disclosing and investigation of these crimes.

Method of the crime – a system of methods, actions, operating systems, predefined purposes and motives of action, mental and physical qualities of the person, which are physiological and characterological features of the person, his knowledge, skills, habits and attitudes to various manifestations of reality.

For forensic interest is not the result of criminal acts, but the actual mechanism, a set of operations, states and processes that define an action, event. The practical significance of aggregate data on the mechanisms and methods of committing crimes reflected in the fact that focusing on general models of typical mechanisms and their situational features built mental models studied mechanisms of action, designated places and objects, which traces the offender and the offense, put forward appropriate version, adopted and implemented tactical solutions.

Method of crimes that violate the electoral rights of citizens has three components, each of which can be considered as a separate activity completed: preparing to commit a crime, the crime that violates electoral rights of citizens, actions to hide traces of the crime.

Methods for crimes against the electoral rights of citizens, primarily due to the emergence of new features previously unknown patterns and mechanisms of illegal interference in the election process. With the growing importance of the constitutional legislation suffrage along with the traditional ways of committing this crime, the nature of crimes in dramatic changes.

Obstruction of electoral law, as reflected in the countering of active influence on the will of the person creating all kinds of obstacles in order to force it to refuse to participate in elections or campaigning or change the contents of his will.

Before law enforcement is an important and highly responsible task – timely detect signs of crimes against the electoral rights of citizens and effectively prevent bringing them to an end, take measures to prevent or investigate and bring the perpetrators to justice.

Key words: crimes against the electoral rights, the process of committing a crime, obstruction, bribery, falsification of election documents.